

**ΣΧΟΛΙΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ
ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΥΝΟΔΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ

**Μέλους τῆς Γραμματείας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου,
ἐκπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων**

Τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων ἐσχάτως ἔγινε ἀποδέκτης ἑνὸς συνόλου παρατηρήσεων, νηφάλιας ἢ καὶ ἀγωνιάδους φωνῆς, προερχομένων ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα ἢ ἀκόμη καὶ θεσμικὰ ὄργανα, περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγκριθέντων κειμένων ἀπὸ τῆ Σύναξη τῶν Προκαθημένων (21-28 Ἰανουαρίου 2016) καὶ παραπεμφθέντων στὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εὐρισκόμεθα στὶς παραμονές τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου καὶ εὐχόμεθα μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη τοῦ Ζωοδόχου καὶ Παναγίου Τάφου νὰ εὐδοιωθῇ τὸ ἔργο· ὀφείλουμε δὲ νὰ προσθέσουμε καὶ τὴ φωνὴ τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, ἀποβλέποντες στὸν ὑπεύθυνο καταρτισμὸ τοῦ ποιμνίου, διὸ καὶ ἐπισημαίνομεν συνοπτικῶς τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἀνταποκρίθηκε ἐξ ἀρχῆς στὴν πρόσκληση ποὺ ἀπηύθυνε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὶς Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες γιὰ σύγκληση Πανορθόδοξης (Οἰκουμενικῆς) Συνόδου καὶ μετέσχε σὲ ὅλες τὶς προσυνοδικές διεργασίες μὲ λόγο οἰκοδομῆς. Οἱ ἐκπρόσωποί τῆς προσήρχοντο γιὰ νὰ μαρτυρήσουν ἐξ εὐλικρινοῦς καρδίας τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ὀρθόδοξο φρόνημα, συνεργαζόμενοι «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης» μὲ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τὰ συνταχθέντα κείμενα εἶναι προῖον πανορθόδοξης ὤριμης συνεργασίας γενεῶν ἱεραρχῶν καὶ θεολόγων, οἱ ὅποιοι ἐργάσθηκαν, κατὰ τεκμήριον, μὲ σεβασμὸ πρὸς τὴν ὀρθόδοξη θεολογικὴ παρακαταθήκη. Ἐπειδὴ ἡ Σύνοδος εἶναι ὑπόθεση τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ὄχι μεμονωμένων προσώπων, γι' αὐτὸ τὸ παλαίφατο Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων ἐδέχθη μὲ ἱκανοποίησις τὶς κοινοποιηθεῖσες σὲ αὐτὸ τεκμηριωμένες ἀπὸ τὶς πηγὰς θέσεις καὶ πιστεύει ὅτι αὐτὲς θὰ βοηθήσουν τὰ μέλη τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου νὰ

βελτιώσουν τὰ κείμενα. Ἐξάλλου, ἡ ὑγιῆς ἀγωνία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν πατερικὴ τεκμηρίωση καὶ μὲ κανένα τρόπο μέσα ἀπὸ τὴν ἰδεοληψία.

2. Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, ὕστερα ἀπὸ παρέλευση αἰῶνων, δίνει ἓνα ἐλπιδοφόρο μήνυμα πρὸς τὸν ὀρθόδοξο κόσμο, καθόσον ἡ πανορθόδοξη συνεργασία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση χρονιζόντων προβλημάτων καθίσταται πλέον πραγματικότητα. Συντελέστηκε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἓνα τεράστιο ἔργο πρὸς ἐπανενεργοποίηση τοῦ Συνοδικοῦ Θεσμοῦ σὲ πανορθόδοξο ἐπίπεδο. Ἔτσι ἡ ἐσωστρέφεια ποὺ ταλαιπώρησε τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες, λόγῳ καὶ τοῦ ἐθνικισμοῦ, μὲ τὴν πανορθόδοξη συνεργασία, παρακάμπτεται σὲ κάποιον βαθμὸ καὶ φαίνεται νὰ ἀνοίγονται νέοι δημιουργικοὶ ὀρίζοντες γιὰ τὸν θεολογικὸ καὶ ποιμαντικὸ λόγον τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως, οἱ παρουσιαζόμενες ἐσχάτως φυγόκεντρος δυνάμεις ἐπιβεβαιώνουν τὸν κανόνα ὅτι: τὸ θεοφιλὲς ἔργο πάντοτε εὐρίσκεται σὲ κάποιον στόχαστρο.

Σὲ ἓνα παγκόσμιον περιβάλλον ἔντονης ἐκκοσμίκευσης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ πίστις τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου δοκιμάζεται πολλαπλῶς, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ ἐξέλθει δυναμικὰ πρὸς ἐπανευαγγελισμὸ τοῦ κόσμου καὶ νὰ μεταδώσει μὲ ἰσχυρότερη φωνὴ τὸ μήνυμά της. Οἱ καιροὶ ἐπιβάλλουν νὰ μὴν ἐγκλωβιστεῖ στὴν ἀπομόνωση, ἀλλὰ μὲ συστηματικὴ πανορθόδοξη συνεργασία νὰ δώσει δυναμικὴ παρουσία στὸν κόσμον.

3. Ἡ μέχρι τώρα πορεία τῶν Προσυνοδικῶν Διασκέψεων ἐπαναβεβαίωσε καὶ ἰσχυροποίησε τὴν ἐνότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ἡ Σύνοδος ἐλπίζομε καὶ εὐχόμεθα νὰ θέσει τὶς βάσεις γιὰ νέα προοπτικὴ στενότερων σχέσεων. Ἡ προσκτηθεῖσα ἐμπειρία δεκαετιῶν δὲν πρέπει νὰ ὑποβιβάζεται ἀπὸ μεμψίμοιρες κρίσεις. Οἱ δεξιοὶ πειρασμικοὶ λογισμοί, καθ' ὑπερβολὴν διὰ λόγων καὶ πράξεων διασπειρόμενοι, ὅτι δῆθεν μειοδοτεῖται ἡ ὀρθόδοξη πίστις, προκαλοῦν ἀδικαιολόγητο θόρυβον, ἐνῶ σκανδαλίζουν τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον. Οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ παραβιάσει «τὰ ὄρια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν». Ὅμως, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Κυρίου, «οὐδεὶς ὁ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω εὐθετὸς ἐστὶν εἰς

τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Λουκ. 9, 62). Ὡς ἐκ τούτου ὅλοι οἱ ὀρθοδόξως φρονοῦντες ὀφείλουν νὰ στηρίζουν τὸν Συνοδικὸ Θεσμό.

4. Εἰδικότερα, ὅσον ἀφορᾷ στὰ ἐπίσημα κείμενα τῶν ἑξι θεμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ συζητηθοῦν στὴ Σύνοδο, θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι αὐτὰ κατηρτίσθησαν κατὰ τὶς Β', Γ', Δ' καὶ Ε' Προσυνοδικὲς Διασκέψεις καὶ ἐπεκυρώθησαν ἀπὸ τὴ Σύναξη τῶν Προκαθημένων (Ἰανουάριος 2016). Εἶναι σημαντικό ἐπίσης νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὰ κείμενα τῶν Β' καὶ Γ' Προσυνοδικῶν Διασκέψεων (Γενεὺ 1982, 1986 ἀντιστοίχως), κατ' ἐντολὴν τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων (Μάρτιος 2014), παρεπέμφθησαν σὲ Εἰδικὴ Διορθόδοξη Ἐπιτροπὴ πρὸς ἐπιμέλεια καὶ ἐπικαιροποίηση. Ἡ Ἐπιτροπὴ συνεδρίασε σὲ τρεῖς συναντήσεις στὴ Γενεὺ (Ὀκτώβριος 2014, Φεβρουάριος καὶ Ἀπρίλιος 2015) καὶ ἐπεξεργάστηκε τὰ κείμενα, χωρὶς ὅμως αὐτὴ νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ ἀνασυντάξει. Ἡ ἐντολὴ τὴν ὁποῖα ἔλαβε ἦταν μόνον ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἐπικαιροποίηση. Ἐπομένως τὰ στασιάζόμενα ἐσχάτως θέματα ἀπὸ διαφόρους ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ὅτι δηθὲν διὰ τῶν προσυνοδικῶν κειμένων προσβάλλεται ἡ Ὁρθόδοξη διδασκαλία διὰ νεολογισμῶν, ὅπως π.χ. τὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ἢ ἡ χρῆση τοῦ ὄρου ἐκκλησία διὰ τοὺς ἑτεροδόξους, δικαίως εἰπεῖν δὲν ἦταν διατυπώσεις μόνον τῶν μετασχόντων στὸ ἔσχατο στάδιο τῆς προετοιμασίας, δηλαδὴ τῶν μελῶν τῆς Εἰδικῆς Διορθόδοξης Ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γέροντος Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ἰωάννου, ἀλλὰ πρωτίστως τῶν προγενεστέρων. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ διατύπωσαν τὰ κείμενα περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τὰ περὶ Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιῶν. Εἰδικότερα, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Διασκέψεως στὴ συνάφεια τῶν συζητήσεων γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου *Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου*, τὸ θέμα, δηλαδὴ ἐὰν θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους, ἐτέθη μόνον ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη Καρθαγένης (τὸν μετέπειτα Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας) κυρὸ Παρθένιο, χωρὶς ὅμως νὰ εὔρη κάποιον ἀπὸ τοὺς τότε ἐκπροσώπους συμμεριστὴ στὸν προβληματισμὸ του. Ὅλοι θεώρησαν ὡς ἀπολύτως λογικὴ τὴ χρῆση τοῦ ὄρου ἐκκλησία προκειμένου περὶ τῶν ἑτεροδόξων.

Ἡ ἀπουσία ὁποιασδήποτε ἐνστάσεως, τότε καὶ παλαιότερα, περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου ἐκκλησία, προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, ἀσφαλῶς ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι στὴ θεολογικὴ βιβλιογραφία ὁ ὄρος αὐτὸς εἶναι κατὰ βάση τεχνικός (terminus technicus). Ἔτσι ἐξάλλου χρησιμοποιεῖται στὰ ἐγχειρίδια τῆς Δογματικῆς, ὅταν γίνεται ἀναφορὰ γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν ἑτεροδόξων. Παρέλκει ἐδῶ ἡ λεπτομερὴς καταγραφή τῶν πολυαριθμῶν περιπτώσεων. Ἐνδεικτικὰ μνημονεύομε μόνον ὅτι ὁ πολὺς Π. Ν. Τρεμπέλας κατ' ἐπανάληψη, τόσο στὴ *Δογματικὴ* του ὅσο καὶ σὲ πλῆθος ἄλλων συγγραφῶν του, ἀδιακρίτως χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο καὶ γιὰ τὶς ἑτεροδόξες ἐκκλησίες. Ἐπίσης ὁ ἐν χειρὶ Θεοῦ εὕρισκόμενος μακαριστὸς καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Γρηγορίου Γεώργιος (Καψάνης), στὰ συγγράμματά του, χρησιμοποιοῦσε τὸν ὄρο ἐκκλησία καὶ γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους, ἐπιλέγοντας ὁμῶς πρὸς διάκριση νὰ γράφει τὴ λέξη μὲ πεζὸ «ε», σὲ ἀντιθέση πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη, τὴν ὁποία ἔγραφε πάντοτε μὲ κεφαλαῖο «Ε». Ἐπικαλούμεθα τὰ συγκεκριμένα παραδείγματα γιὰ νὰ δώσουμε τὸ περιορθεὸν θεολογικὸ στίγμα τῶν Προσυνοδικῶν Διασκέψεων σχετικὰ μὲ τὸ θέμα.

5. Ἐξάλλου ἡ χρήση τοῦ ὄρου ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς Λατίνους μαρτυρεῖται συχνὰ στὶς πηγές καὶ μάλιστα σὲ συνοδικές. Π.χ. στὴν *Ἀκολουθία* ποὺ «τυπώθηκε» ἀπὸ «τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον» τοῦ ἔτους 1484, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Συμεῶν, σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἐπιστροφῆς τῶν Λατίνων στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Βούλει, ἄνθρωπε, γενέσθαι ὀρθόδοξος, καὶ ἀποτάσσει παῖσι τοῖς αἰσχίστοις καὶ ἀλλοτριῶσι δόγμασι τῶν Λατίνων, δηλονότι περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι κακῶς φρονοῦσι καὶ δοξάζουσι τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· ἀλλὰ δὴ τῶν τε ἱερουργουμένων παρ' αὐτοῖς ἀζύμων καὶ τῶν λοιπῶν ἑθῶν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνων, ὅσα οὐ συμφωνεῖ τῇ καθολικῇ καὶ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ;» (Ράλλη – Ποτλῆ, *Σύνταγμα...*, τ. Ε', σ. 144). Ἐπίσης ὁ ἴδιος ὄρος χρησιμοποιεῖται καὶ σὲ μία ἄλλη μεταγενέστερη *Ἀκολουθία* γιὰ ἐπιστροφή συγκεκριμένου Λατίνου στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. «Ἀποστρέφεσαι καὶ ἀπο-

βάλλεις προσέτι τὴν καινονοτομίαν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ... ». «Ἀποπτύεις τὸν ἐν τῷ Ἱερῷ Βαπτίσματι ραντισμὸν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ...». «Ἀποδοκιμάζεις καὶ βδελύττεσαι τὸν παράλογον ἰσχυρισμὸν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ...» κ. ἄλ. (βλ. π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα», Ἀθήνα 1996, σ. 134έξ.). Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ Σύνοδο τοῦ 1484 καὶ στὴν πολὺ σημαντικὴ Σύνοδο ποὺ ἔγινε τὸ 1406 στὴν Κύπρο, γιὰ νὰ ἀποτρέψει τοὺς Κύπριους ὀρθοδόξους νὰ ἔχουν σχέσεις μὲ τοὺς παπικούς, ὁ πρόεδρος τῆς Συνόδου Ἰωσήφ Βρυέννιος, δηλαδὴ ὁ διδάσκαλος τοῦ ἁγίου Μάρκου Εὐγενικοῦ, ἀποδίδει τὸν ὄρο ἐκκλησία στὴν Ρωμαϊκὴ. «Πῶς γὰρ αὐτοὺς καὶ παραλογίσασθαι δυνησόμεθα, τῆς ὑποτυπώσεως ἐγγράφως, ὡς ἀνέγνωτε, διαγορευούσης ὅτι, ἐὰν ὁμολογῶσι τὴν τῆς Ρώμης ἐκκλησίαν, ἤτοι τὸν πάπαν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, ὀρθόδοξα φρονεῖν καὶ οὐ σχισματικούς ἀντικρυς, μέχρις ἂν τὸ περὶ τούτου οἰκουμενικῆ συνόδῳ διακριθῆ, μηδαμῶς αὐτοῖς κοινωνήσητε;» (Β. Κατσαροῦ, Ἰωσήφ Βρυεννίου, Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῆς Κύπρου 1406, σ. 46). Ἐκτὸς ἀπὸ τίς συνοδικές πηγές ὁ ὄρος χρησιμοποιεῖται ἐκτεταμένα καὶ σὲ ἐπίσημα κείμενα μεμονωμένων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων. Π.χ. ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β', ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Λουθηρανούς, λέει τὰ ἑξῆς: «Εἶθε συμφρονήσοιτε τῇ ἡμετέρῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὅπερ, εἰ ἀληθῶς καὶ ὀλοψύχως ἔργοις ποιήσετε, χαρὰ πάντως ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἔσται ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῆς ἐκατέρων Ἐκκλησίας, τῇ εἰς δόξαν Χριστοῦ γενήσεσθαι ἐλπίζομένη». Καὶ ἀλλοῦ: «Τηνικαῦτα γὰρ τῷ ὅτι συγκοινωνοὶ ἡμῖν ἔσεσθε, καὶ ὡς παρησία ὑποταγέντες τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, παρὰ πάντων τῶν νουνεχῶν ἐπαινεθήσεσθε· καὶ οὕτω ταῖς δυοῖν ἐκκλησίαις μιᾶς σὺν Θεῷ γενομένης... » (Ἰω. Καρμίση, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1960, τ. Α', σ. 443 καὶ σ. 503 ἀντίστοιχα). Οἱ παραπάνω εἶναι ἐνδεικτικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν χρῆση τοῦ ὄρου ἐκκλησία, οἱ ὅποιες δηλώνουν ἐν ταυτῷ ποιά ἐκκλησιαστικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς ἑτεροδόξους διαπερνᾷ τὰ κείμενα.

6. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία προκειμένου περὶ τῆς Λατινικῆς ἐπέλεξε γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν κακοδοξιῶν τῆς διαφορητικὸν τρόπον ἐν

σχέσει πρὸς τοὺς ἀρχαίους αἰρετικούς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι σὲ ὅλες τις περιπτώσεις τῶν μεγάλων αἰρέσεων ὁ αὐτοκράτορας συγκαλοῦσε Οἰκουμενικὲς Συνόδους καὶ ἡ Ἐκκλησία συνοδικὰ ἀποκήρυσσε τις αἰρέσεις, ἐνῶ καταδίκασε τοὺς αἰρετικούς. Ὅμως τὸ ἴδιο δὲν ἔπραξε προκειμένου περὶ τῶν Λατίνων, ἤτοι δὲν συνεκλήθη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος γιὰ τὴν καταδίκη αὐτῶν καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνέμενε τὴν ἐπιστροφή τους στὴν Ὁρθόδοξη πίστη καὶ ἐργαζόταν ἀόκνως πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκρῦπτει ἢ νὰ παραθεωρεῖ τις κακοδοξίες ποὺ ἐπιχωρίαζαν στὴ Δύση. Ἐξάλλου, μὲ παρηρησία ἀποκήρυσσε τις δυτικὲς πλάνες (Σύνοδος τῆς Ἁγίας Σοφίας 879/880 καὶ ἄλλες μεταγενέστερες), συνέχιζε ὅμως νὰ διαλέγεται μὲ τοὺς Δυτικούς μὲ σκοπὸ τὴ μεταστροφή τους. Τὴν ἐν γένει στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στοὺς Λατίνους θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι σὲ κάποια πτυχή τὴν ἐκφράζει ἀποφθεγ-ματικά ὁ ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου διὰ τῶν ἀκολουθῶν: «Μέχρι τίνος οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως βάλλομεν ἀλλήλους καὶ κατατέμνομεν; Μέχρι τίνος οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηταὶ δάκνομεν ἀλλήλους καὶ κατεσθίομεν, ἕως ἂν ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶμεν καὶ ὑπὸ τῶν ἕξωθεν ἐχθρῶν εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσωμεν;». (Μάρκου Ἐφέσου Εὐγενικοῦ, Τῷ μακαριωτάτῳ Πάπῃ τῆς Πρεσβυτέρας Ρώμης, *Τὰ εὐρισκόμενα ἅπαντα*, τ. I, σ. 197έξ.). Ἡ στάση τοῦ ἁγίου Μάρκου ἔναντι τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πάπα ἦταν εἰλικρινῆς καὶ ἀπέρρεε ἀπὸ τὸ βαθύτατο ἐκκλησιολογικὸ φρόνημά του πρὸς ἀποκατάσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὀδύνη του γιὰ τις κακοδοξίες τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Μάρκος συμμετεῖχε στὸν διάλογο μὲ τοὺς Λατίνους καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἀποφεύγει καὶ τὴν παράσταση στὶς λατρευτικὲς συνάξεις μαζί τους κατὰ τις ἐργασίες τῆς συνόδου Φερράρας - Φλωρεντίας. (Γιὰ τὴν στάση τοῦ ἁγίου Μάρκου βλ. ἐνδεικτικὰ τοῦ Ματθαίου Λαγγῆ, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Τόμος Β' Μῆν Φεβρουάριος*, σ. 617έξ. Μνημονεύεται ἐδῶ ἡ συγκεκριμένη πηγή γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶχε εὐρύτατη χρῆση ἀπὸ τὸν εὐσεβῆ λαό). Ἡ ἀπόσχιση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ἀπὸ τὰ τέσσερα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς ἀντιμετωπιζόταν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μὲ

ιεραποστολικὸ πνεῦμα, καθόσον ἐπεδίωκε τὴν ἐπιστροφή τους. Ἐξάλλου θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ διασφάλισις τῆς ἐνότητος τοῦ Δεσποτικοῦ Σώματος. «Τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἐνώσεώς ἐστι καὶ συμφωνίας ὄνομα καὶ Ἐκκλησία γέγονε, οὐχὶ ἵνα διηρημένοι ᾧμεν οἱ συνελθόντες, ἀλλ' ἵνα οἱ διηρημένοι συνημμένοι» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Α' Κορ. Ὁμιλ. 1,1, PG 63, 13* καὶ *Ὁμιλ. 27,3, PG 61, 228*).

7. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἱεραποστολικὸ πνεῦμα συνέτρεχε καὶ ἄλλος λόγος γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς στάσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στοὺς Δυτικούς. Κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων 7 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ 95 τῆς Πενθέκτης, οἱ βυζαντινοὶ κανονολόγοι συζητοῦσαν καὶ τὸ θέμα τῆς ἐγκυρότητος τῶν μυστηρίων τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας. Εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ θέσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Δημητρίου Χωματιανοῦ, ποὺ καταγράφεται στὰ ἀκόλουθα δύο παραθέματα. Τὸ πρῶτο ἐκφράζει συνοδικὴ διαβούλευσις ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἀπαγόρευσις τῆς συμπροσευχῆς τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν τῆς μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους μὲ τοὺς λατινόφρονες Ἰβηρες τῆς ἰδίας μονῆς: «Ἦκουσε (ὁ μοναχὸς Γρηγόριος ὁ Ἰβηρίτης) δὲ παρὰ τε τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς συνεδριαζούσης αὐτῇ ἱεραῦς ὁμηγύρεως, ὡς κοινὰ μὲν ἡμῖν καὶ Ἰταλοῖς, τό τε βάπτισμα καὶ ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμολογία, τάδε ἀλλὰ τούτων διδάγματα καὶ θρησκευόμενα πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς πολὺ τὸ διάφορον ἔχουσιν, ὧν δὴ τὰ μέγιστα καὶ ἀποβολῆς ἄξια, ἢ τε περὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσιν ἀτοπία τῆς δόξης αὐτῶν, καὶ ἡ τῶν ἀζύμων προσαγωγή, ὧν ἕνεκα πάλαι τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Πάππα, οἱ λοιποὶ δ' πατριαρχικοὶ θρόνοι διέστησαν, καὶ ἕως ἄρτι τὴν διάστασιν ἔχουσιν» (J.-B. Pitra, *Analecta sacra*, τ. VI, στ. 247). Τὸ δεύτερο προέρχεται ἀπὸ ἀπόκρισις τοῦ Χωματιανοῦ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Καβάσιλα, μητροπολίτη Δυρραχίου: «Ὅθεν οὔτε τὰ ἱερουργούμενα παρὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα, οὔτε τὰ ὑποδεχόμενα ταῦτα καὶ ὑπηρετούμενα τῇ τούτων ἱερουργία σκευή, καὶ ἀκολούθως οὔτε τι τοιοῦτον ἕτερον κοινὰ λογισόμεθα· πῶς γὰρ τῆς τὸ δεσποτικῶν ὀνόματος ἐπικλήσεως ἐπισφραγιζούσης ταῦτα, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου ἱερῶν ἐπασμάτων τὴν ἀγιότητα, ὡς μανθάνομεν, ἱερολογούντων αὐτοῖς; Εἰ δὲ τίς ἐρεῖ, ὡς

εἶπερ κοινὰ τὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα οὐκ εἰσίν, οὐ προκριματισθησόμεθα καὶ ἡμεῖς τούτων μεταλαμβάνοντες, ἀλλ' ἀκούσεται ὡς ἐπειδὴ, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται, μετὰ τῶν ἄλλων ταῖς δυτικάϊς ἐκκλησίαις καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἀζύμοις ἔθος ἐμπέπηκται, καθὰ καὶ ἡμῖν τὸ προσφέρειν, καὶ ἱερουργεῖν ἔνζυμα, ἀδύνατος ἑκατέροις ἔσται ἢ τῶν οικείων ἔθων παράβασις, εἰ μήποτε θάτερον μέρος μεταθέσθαι πρὸς θάτερον αἰρετίσεται τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀσπασάμενον· πλὴν ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰ παρ' ἡμῶν ἱερουργούμενα λέγουσιν ἅγια, ἡμεῖς τὰ παρ' ἐκείνων ἅγια εἶπεῖν οὐ δυνάμεθα; Ὅμως αἰρετικῶν γὰρ χειροτονίαί τοις ὀρθοδόξοις δεκταί εἰσι, κατὰ τὴν τῶν πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων ἢ γινομένων τῶν ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένων» (ὅπ.π., στ. 629-630).

Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν, τὸ ὁποῖο θίγει στὸ δεύτερο παράθεμα ὁ Χωματιανός, συστοιχεῖ ἀργότερα καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης, ὁ ὁποῖος, στηριζόμενος στὶς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὑποστήριξε ὅτι οἱ αἰρετικοὶ κληρικοί, οἱ προσερχόμενοι στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, δὲν πρέπει νὰ ἀναχειροτονοῦνται.

Ἡ ἀπήχηση αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καταγράφεται στὶς μέρες μας καὶ στὰ ἐγχειρίδια τῆς Δογματικῆς. Π.χ. ὁ Π. Ν. Τρεμπέλας λέει: «Ἄλλ' ἔὰν τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν τελούμενα μυστήρια εἶναι ἄκυρα καὶ κατ' ἀκρίβειαν δέον νὰ ἐπαναλαμβάνωνται, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ τὰ χαρακτηρίσωμεν καὶ ὡς πάντῃ ἀνυπόστατα» (Δογματικὴ, τ. Γ', Ἀθήνα 1961, σ. 45).

8. Ἀνάλογος ὡς πρὸς τὴν ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τῶν Λατίνων ἦταν καὶ ἡ στάση τοῦ μαθητῆ τοῦ ἁγίου Μάρκου, Γενναδίου Σχολαρίου, τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἄλωση Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτὸς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν Σιναϊτῶν πατέρων πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζονται οἱ Λατίνοι ποὺ ἔφθαναν ὡς προσκυνητὲς στὴν Ἁγία Γῆ καὶ στὴν ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ Σινᾶ, ἀνέφερε σὲ σχετικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μάξιμο Σοφιανό, τὸν τότε ἡγούμενο τῆς Μονῆς Σινᾶ, τὰ ἑξῆς: «Ἐτι ἠρώτησαν οἱ μοναχοὶ εἰ ἔνι συγκεχωρημένον, ἵνα διδῶτε τοῖς Ἀρμενίοις ἢ Λατίνοις τὴν παναγίαν (δηλαδὴ τεμάχιον εὐλογημένου ἄρτου πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου) τοῖς προσκυνηταῖς. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἵνα διδῶτε αὐτοῖς καὶ τὸ ἀντίδωρον· χριστι-

ανοὶ γὰρ εἰσὶ καὶ διὰ τοῦτο ἔρχονται ἐκ τοσούτων διαστημάτων εἰς προσκύνησιν τοῦ δεσποτικοῦ τάφου. Εἰ γοῦν καὶ ἐσχισμένοι εἰσὶν ἀφ' ἡμῶν διὰ τινὰ ζητήματα τῆς πίστεως καὶ εἰσὶν ἑτερόδοξοι, ἀλλὰ ὡς χριστιανοὶ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ζητοῦσι τὸν ἁγιασμὸν ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν διδόναι· τὸ γὰρ *Μὴ δότε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τῶν ἀπίστων νοεῖται*, ἤγουν Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ Μανιχαίων καὶ ἄλλων, οἵτινες προσποιοῦνται τὸν χριστιανισμὸν μὴ ὄντες χριστιανοί· διὸ καὶ ἐπάγει· *Μήποτε στραφέντες καταπατήσωσιν αὐτὰ καὶ ρήξωσιν ὑμᾶς* (Ματθ. 7, 6). Κύνες οὖν εἰσὶ καὶ χοῖροι οἱ πατοῦντες· οἱ δὲ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ζητοῦντες τὰ ἅγια καὶ προσλαμβάνοντες οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι. Ἀκούετε δὲ καὶ τοῦ Κυρίου εἰπόντος ὅτι· *Ὁ μὴ ὦν καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ* (Μάρκ. 9, 40), καὶ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω (Ἰω. 6, 37). Τὸ μέγα μυστήριον τῆς κοινωνίας μόνον μὴ δίδοτε αὐτοῖς, οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ μυστηρίου ὑπεροχὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ μυστήριον τοῦτο παριστᾶν μὲν ὅλην τὴν θείαν οἰκονομίαν, προηγουμένης δὲ τῆς ὁμολογίας τοῦ συμβόλου τῆς ἀληθοῦς πίστεως τελειοῦσθαι, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς εἰς τὴν θείαν οἰκονομίαν ἢ εἰς τὴν θεολογίαν ψευδοδοξοῦσι καὶ τῇ καθολικῇ ἀντιλέγουσιν ἐκκλησίᾳ οὐ δεῖ αὐτοῖς δίδοσθαι. Εἰ δὲ τις ἀπ' αὐτῶν βουληθεὶς προσμεῖναι αὐτόθι ἢ νοσήσας ἀρνήσεται μὲν τὴν πάτριον δόξαν, ὁμολογήσει δὲ τὴν δόξαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας (ἐδῶ ὁ Σχολάριος ὑπαινίσσεται τὴν διὰ μόνου τοῦ λιβέλλου ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρβλ. καὶ συναφῆ θέση τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνα, Ράλλη – Ποτλῆ, *Σύνταγμα...*, τ. Δ', σ. 460), ἀξιοῦτε αὐτὸν καὶ τῆς τοιαύτης κοινωνίας. *Τοῦτο ἐστὶν ἡ συνήθεια τῆς καθολικῆς τῶν χριστιανῶν Ἐκκλησίας. Διὸ καὶ οἱ ἁγιώτατοι πατριάρχαι, ὅτε ἐλειτούργουν ἑορτασίμως, ἐρχομένους καὶ Ἀρμενίους καὶ Λατίνους καὶ ἰσταμένους μετὰ πάσης εὐλαβείας εἰς τὴν λειτουργίαν, οὐκ ἐδίωκον, ἀλλὰ καὶ ἀπερχομένους μετὰ τῶν ὀρθοδόξων καὶ προσκηνοῦντας καὶ ἀσπαζομένους τὴν πατριαρχικὴν χεῖρα καὶ εὐλόγουν καὶ ἐδίδουν αὐτοῖς τὸ ἀντίδωρον· ὡς γὰρ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐξέβαλον ἔξω τοὺς εἰς αὐτοὺς ἐρχομένους. Ἀρκετὸν οὖν ἐστὶν ὅτι ὑμεῖς οὐ ζητεῖτε οὐδὲ λαμβάνετε ἁγιασμὸν παρ' αὐτῶν, διότι εἰσὶν ἑτερόδοξοι καὶ κεχωρισμένοι.*

ἀλλὰ ἐὰν ζητῶσιν αὐτοὶ τὸν ἁγιασμὸν ἀφ' ὑμῶν, ὀφείλετε μὴ ἀποπέμπειν αὐτούς, ὡς προείπομεν».

Τὴν ἰδίᾳ στάση ἐπιλέγει καὶ ὁ ἡμέτερος Δοσίθεος Ἱεροσολύμων, ὁ γνωστός γιὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνες ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθόδοξης ἀλήθειας, μὲ ὅσα καταγράφει σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Βελιγραδίου: «Ἔτι οἱ Ἀρμένιοι, ἂν ἔρχονται μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας νὰ ἀκούουν λειτουργίαν, μὴ τοὺς διώχνετε, ὅτι εἶναι ἐναντίον τῶν ἁγίων κανόνων, ἕως ὅπου εἶναι Ἀρμένιοι νὰ μὴ μεταλαμβάνουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀμὴ ἀντίδωρον νὰ παίρνουν μὴ τοὺς ἐμποδίζετε. Καὶ λοιπὸν ἡ ἀρχιερωσύνη σου εἰς ταῦτα θέλει φροντίσει καὶ ἂν λέγουν τινὲς ἀγράμματοι καὶ δεισιδαίμονες τίποτε ἀλλοιώτικα, μὴ τοὺς ἀκούης».

9. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κυρίαρχη νὰ ἀντιμετωπίζει τοὺς αἰρετικούς ἄλλοτε μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας καὶ ἄλλοτε τῆς Ἀκριβείας. Ἡ ἐπιλογή τῆς Οἰκονομίας δὲν σημαίνει περιφρόνηση τῆς κανονικῆς διδασκαλίας. Ἔχει ἀφετηρία τὸν εὐαγγελισμό καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἐπομένως καὶ πρὸς τοὺς κακοδόξους, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ προσέγγιση ἢ ὁ διάλογος μὲ αὐτοὺς γίνονται μὲ κριτήριον τὴν ἀλήθεια. Ἐξάλλου, «οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ Πνεύματος τελοῦντες εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας οὐχὶ τῷ πράγματι (in re), ἀλλὰ τῇ διαθέσει, τῇ ἐπιθυμίᾳ (in voto) καὶ ἡ παραμονὴ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὀφείλεται εἰς συνειδητὴν κατὰ τοῦ Πνεύματος ἀντίστασιν, ἀλλὰ εἰς ἱστορικούς, γεωγραφικούς, ἐξωτερικούς ἐν γένει παράγοντας» (π. Θεοδώρου Ζήση, *Ἐπόμενοι τοῖς Θείοις Πατράσι. Ἀρχὲς καὶ κριτήρια τῆς Πατερικῆς Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 169-170). Κάπως ἔτσι ἀντιμετωπίζει τὸ θέμα καὶ ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως «Ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ ἐμμένει ἀείποτε ἐν ταῖς ἠθικαῖς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀρχαῖς καὶ οὐδέποτε νὰ ἐξέρχεται τούτων ἢ νὰ παραβαίνει αὐτὰς δῆθεν λόγῳ δογματικῶν διαφορῶν. Αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ ὡς ἀναγόμενοι πρὸς μόνον τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἀφιένται ἐλεύθερον καὶ ἀπρόσβλητον τὸ τῆς ἀγάπης κεφάλαιον· τὸ δόγμα δὲν καταπολεμεῖ τὴν ἀγάπην· ἡ δὲ ἀγάπη χαρίζεται τῷ δόγματι, διότι πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει· ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἐστὶν ἀναλλοίωτος,

δι' ὃ οὐδ' ἡ τῶν ἑτεροδόξων χωλαίνουσα πίστις δύναται ν' ἀλλοιώ-
ση τὸ πρὸς αὐτοὺς τῆς ἀγάπης συναίσθημα. Διὰ τῆς ἀγάπης ἔστι
λίαν πιθανὸν νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐξ ἐσφαλμένης
περιωπῆς κρίνουσαν δογματικὸν τι ζήτημα ἑτερόδοξον ἐκκλησίαν. Ἡ
ἀγάπη οὐδέποτε χάριν δογματικῆς τινὸς διαφορᾶς πρέπον νὰ
θυσιάσῃται· Παράδειγμα ἔστω ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὅστις ἐξ
ἀγάπης καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς σταυρωτὰς τοῦ Χριστοῦ ἠῤυχετο
ἀνάθεμα εἶναι αὐτῶν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν τοὺς ἑτεροδόξους ἐπίσκοπος, ὁ
μὴ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐργαζόμενος, ἀπὸ ψευδοῦς κινεῖται ζήλου καὶ
ἔστερημένος ἔστιν ἀγάπης· διότι ὅπου ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ καὶ ἡ ἀλήθεια
καὶ τὸ φῶς, ὁ δὲ ψευδῆς ζήλος καὶ ἡ πεπλανημένη δόξα ἐξελέγ-
χονται ὑπὸ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἀποκρούονται. Τὰ τῆς
πίστεως ζητήματα οὐδ' ὅλως δεόν ἔστι νὰ μειῶσι τὸ τῆς ἀγάπης
συναίσθημα. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ μίσους εἰσὶ μαθηταὶ τοῦ πονηροῦ,
διότι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς δὲν ἐξέρχεται γλυκὺ καὶ πικρὸν. Ὁ
διδάσκαλος τῆς ἀγάπης, οἷός ἐστιν ὁ ἐπίσκοπος, δὲν δύναται νὰ μὴ
ἀγαπᾷ, ἀδυνατεῖ δὲ ὅλως νὰ μισῇ, διότι τὸ πλήρωμα τῆς ἀγάπης
ἐκδιώκει τὸ μῖσος» (Ἁγίου Νεκταρίου, *Ποιμαντική*, Ἀθήνα χ.χ., σ.
210-211).

Ἡ διαυγῆς καὶ ἐμπειρωμένη διδασκαλία τοῦ συγχρόνου Ἁγίου δὲν
προέρχεται ἀπὸ «ἀγαπισμὸ» οὔτε διακηρύττει τὸν οἰκουμενισμό.
Εἶναι μαρτυρία τελείου κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κινεῖται
στὸ δυναμικὸ πνεῦμα τῆς κατὰ Χριστὸν ἐλευθερίας, κατὰ τὴν
παράδοση τῶν Προφητῶν, Ἀποστόλων καὶ Ἁγίων. Σὲ αὐτὸ τὸ
πνεῦμα θέλησαν νὰ κινήθωσιν καὶ τὰ μέλη τῆς Εἰδικῆς Διορθόδοξης
Ἐπιτροπῆς πού ἐπιμελήθησαν καὶ ἐπικαιροποίησαν τὰ κείμενα,
καθὼς ἐκ προσωπικῆς πείρας γνωρίζω.

Ἐπισημαίνομεν ὅτι θὰ πρέπει νὰ λαμβάνονται ὑπόψη καὶ οἱ παρα-
πάνω θέσεις τῶν Πατέρων, ἂν θέλουμε νὰ μαθητεύσουμε σφαιρικὰ
στὴν πατερικὴ σοφία. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἀνθολογοῦμε
θέσεις πού σχετίζονται μόνο μὲ τὴν Ἀκρίβεια. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὴ
σοφία νὰ συνθέτῃ καὶ ὄχι νὰ ἀποδομεῖ. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας
μάλιστα γνώριζαν τὰ ὅρια τῆς διακρίσεως, γι' αὐτὸ καὶ οὐδέποτε
ἐκφράζονταν ἀποσπασματικὰ ἢ ὑποστήριζαν τὴν ἀποτείχιση.
Εἶχαν τὴν εὐθύνη νὰ ἀγωνίζονται ὑπερμαχοῦντες γιὰ τὸ ὀρθόδοξο

δόγμα καὶ ἐν ταυτῷ νὰ διαλέγονται μὲ τοὺς ἑτεροδόξους γιὰ τὴ φανέρωση τῆς ἀληθείας.

10. Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀρχιερέων ποὺ θὰ συμμετάσχουν στὴ Σύνοδο, ὁ ὁποῖος ἀποφασίστηκε νὰ εἶναι περιορισμένος, ἦτοι εἴκοσι πέντε (συμπεριλαμβάνου καὶ τοῦ Προκαθημένου ἐκάστης Ἐκκλησίας), ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀρχῶν ποὺ υἰοθετήθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς προετοιμασίας τῆς Συνόδου, ἀσφαλῶς δὲν συστοιχεῖ πρὸς τὴν πρακτικὴ τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὅμως στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους δὲν συμμετεῖχαν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι. Ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων συνάγεται ἀβιάστως ὅτι ὑπῆρχαν περιπτώσεις συμμετοχῆς μόνον ἀντιπροσωπειῶν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Βεβαίως ἡ συνοδικὴ πρακτικὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας δὲν περιορίζεται μόνον στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Σύνοδοι σὲ πανορθόδοξο ἐπίπεδο συνεκαλοῦντο καὶ κατὰ τὴ δεύτερη χιλιετία ὑπὸ τὴ μορφή τῶν διευρυμένων Ἐνδημουσῶν Συνόδων, στὶς ὁποῖες παρίσταντο καὶ ἀποφάσιζαν ἐνεργῶς ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἱ Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς, οἱ Γέροντες Μητροπολίτες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες στὴν Κωνσταντινούπολη ἀρχιερεῖς. Αὐτὰ ἦταν τὰ μέλη τῶν συγκεκριμένων συνόδων καὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ λαμβάνοντες ἀποφάσεις καὶ μάλιστα ἐνίοτε πολὺ σημαντικὲς δι' ὅλην τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Διερωτώμεθα γιὰτί νὰ μὴν λαμβάνομεν ὑπόψη καὶ τὴ συγκεκριμένη συνοδικὴ πρακτικὴ τῆς δεύτερης χιλιετίας; Σε κάθε περίπτωση τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς τῶν μελῶν σὲ Οἰκουμενικὲς – Πανορθόδοξες Συνόδους καὶ τοῦ τρόπου ἀποφάσεως θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ βαθύτερα στὶς πηγές, προκειμένου νὰ διευκρινισθεῖ ἡ πρακτικὴ τοῦ παρελθόντος πρὸς ἐπανεξέταση τῆς σύγχρονης συνοδικῆς πρακτικῆς.

11. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἀναγνώρισεως τῆς Συνόδου τοῦ 879/80 ἐπὶ Μ. Φωτίου ὡς Η' Οἰκουμενικῆς καὶ τῆς Συνόδου, ἡ ὁποία καταδίκασε τὶς ἀντισηχαστικὲς δοξασίες ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ὡς Θ' Οἰκουμενικῆς τίθεται τὸ εὐλόγον ἐρώτημα: γιὰτί ἡ Σύνοδος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ δὲν ἀνεγνώρισε τὴν προγενέστερη ἐπὶ Φωτίου Σύνοδο ὡς Η' Οἰκουμενικῆ; Ἐπίσης τίθεται τὸ ἐρώτημα γιὰτί καὶ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τοῦ 1484

δὲν ἀναγνώρισε τὶς συγκεκριμένες συνόδους ὡς Οἰκουμενικέσ; Βεβαίως, οὐδεὶς ἀμφιβάλλει γιὰ τὸ ὑψηλὸ κῦρος τῶν συγκεκριμένων Συνόδων.

12. Τὸ πολὺ σημαντικὸ θέμα περὶ τῶν μεικτῶν γάμων, τὸ ὁποῖο προέβαλεν ἐσχάτως κυρίως ἡ Γεωργιανὴ Ἐκκλησία καὶ ἀπαίτησε τὴν μὴ συμπερίληψη στὸ σχετικὸ κείμενο δυνατότητας συνάψεως διὰ ἱερολογίας μεικτοῦ γάμου, πρωτίστως γιὰτὶ μία τέτοια πράξη εἶναι ἀναπόδεκτη στὴν Ἐκκλησία αὐτῶν, θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι στὶς Σλαβικὲς Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες εὐρέθησαν ὑπὸ ἀθεϊστικὸ καθεστῶς, γάμος μὲ νομικὴ ὑπόσταση μέχρι σήμερα νοεῖται ὁ πολιτικός. Ἔτσι, ἐφόσον τελεσθεῖ πολιτικὸς γάμος, ποὺ ἔχει τὴ νομικὴ ὑπόσταση, παρατηρεῖται συχνὰ τὸ φαινόμενο νὰ μὴν συνακολουθεῖται καὶ ἡ ἱερολογία, χωρὶς οἱ ἀμελοῦντες τὴν ἱερολόγησι τοῦ γάμου πιστοὶ νὰ ἐπιτιμοῦνται. Ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι κυρίαρχος στὴ νομικὴ κουλτούρα αὐτῶν τῶν χωρῶν. Ἐξ αὐτοῦ εὐκολότερα παραπέμπουν γιὰ τὴ σύναψη μεικτῶν γάμων στὰ ἀρμόδια κρατικὰ ὄργανα. Ἡ πράξη ὅμως αὐτὴ εἶναι ἀδιανόητος γιὰ τὶς Ἑλληνόφωνες Ἐκκλησίες καὶ ἐπιπλέον ποιμαντικῶς ἀπρόσφορη γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Διασποράς. Ἐὰν ἀπαγορευσομε τοὺς συγκεκριμένους γάμους, οἱ μελλονύμφοι εἶναι πιθανὸν νὰ προσφεύγουν στὶς ἐκκλησίες τῶν ἑτεροδόξων συζύγων ἢ στὰ ἀρμόδια πολιτειακὰ ὄργανα γιὰ τὴν ἱερολογία ἢ τὴ σύναψη γάμου. Ἐπικαταλέγοντες, θεωροῦμεν ὅτι εἶναι δὲν εἶναι κανονικῶς δόκιμο νὰ ἐπικαλούμεθα ὡς πρότυπο τὴν πράξη τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀγνοοῦντες τὸ κανονικὸ καὶ νομικὸ ὑπόβαθρο τῆς συγκεκριμένης συνηθείας καὶ πράξεως αὐτῶν. Ἐξάλλου ἡ σύναψη μεικτῶν γάμων συσχετίζεται μὲ τὴν κανονικὴ ἀρχὴ ποὺ θέτουν οἱ κανόνες 7 τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς καὶ 95 τῆς Πενθέκτης. Κατὰ Ἀπόκριση ἀδήλου Πατριάρχου: «Ἐφ' ὧν δὲ τὸ βάπτισμα κρίνεται δεκτὸν παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, σφραγίζεται δὲ μόνον διὰ τῆς τοῦ ἁγίου μύρου χρίσεως, καὶ οἱ γάμοι αὐτῶν δεκτοὶ εἰσὶ καὶ ὡς γάμοι λογίζονται» (Μ. Γεδεῶν, *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1911, σ. 222). Κατὰ τὸ παραπάνω παράθεμα δηλώνεται ὅτι οἱ γάμοι τῶν

έτεροδόξων πού προσέρχονται στην Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία με χρήση μύρου δὲν ἐπαναλαμβάνονται.

13. Ἐπικαταλέγοντας εἶναι χρήσιμο νὰ ξαναθυμηθοῦμε ὅσα λέγει ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος Κύπρου, σχολιάζοντας τὴ στάση τοῦ σχισματικοῦ Μελητίου στὴν Αἴγυπτο. Ὁ Μελητίος καὶ οἱ ὄπαδοί του διαμαρτυρόμενοι γιὰ τὴν ἐπιεικῆ στάση πού κράτησε ὁ ἅγιος Πέτρος Ἀλεξανδρείας ἀπέναντι στους Lapsi ἀποσχίσθηκαν («ἀποτειχίσθηκαν») ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία γιὰ νὰ καταλήξουν τελικὰ νὰ γίνουν Ἀρειανοί. Ἔτσι, κατὰ τὸν Ἐπιφάνιο, *«γέγονε τοῦτο, κατὰ τὴν παροιμία, ὅτι φεύγοντες τὸν καπνὸν εἰς πῦρ ἐνέπεσον»* (PG 42, 193).

Οἱ παραπάνω ἐπισημάνσεις ἐκφράζονται μετὰ τὴν πεποίθηση ὅτι θὰ συντελέσουν σὲ γόνιμο διάλογο καὶ ἐπὶ πλέον θὰ συμβάλουν πρὸς τὴ θετικὴ πλευρὰ τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Ἡ εὐθύνη πού ἀναλάβαμε ὡς μέλη τῆς Συνόδου εἶναι μεγάλη. Εὐχόμεθα ταπεινῶς τὸ Παράκλητο Πνεῦμα νὰ ἐπισκιάσει τὸ ἀνθρώπινο ἔργο καὶ νὰ τὸ ἀναδείξει θεῖο. Θὰ πρέπει δὲ οἱ πιστοὶ νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὴν Ἐκκλησία.

Τὸ μεγάλο στοίχημα δὲν εἶναι ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου οὔτε ἡ αἴσια περάτωση τῶν ἐργασιῶν της, ἀλλὰ ἡ ἐπόμενη μέρα, δηλαδὴ ἡ συνέχιση τῆς λειτουργίας τοῦ Συνοδικοῦ Θεσμοῦ σὲ πανορθόδοξο ἐπίπεδο, πολλῶ μᾶλλον καθόσον ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σὲ πολλές χώρες δὲν ἀπολαμβάνει κρατικῆς προστασίας. Ἐπομένως εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς ἰσχυροῦ πανορθόδοξου συνοδικοῦ ὄργανου πού νὰ διασφαλίζει τὴν ἐνότητα.